

INFLIACIJA ŠIUOLAIKINĖSE EKONOMIKOS TEORIJOSE

Lina Paliulienė, Janina Endriukaitienė
Kauno kolegija
Lietuva

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiamos skirtingų šiuolaikinių ekonomikos ideologijų pateiktos idėjos, susijusios su infliacija. Apibendrinamas keinsistinis ir neokeinsistinis požiūris į infliaciją, jos priežastys, keliamos grėsmės bei galimos infliacijos mažinimo priemonės. Pateikiami monetarizmo atstovų darbai ir idėjos, kurios susiformavo kaip atsakas į J. M. Keynes siūlomą ekonomikos bei infliacijos valdymo politiką. Taip pat analizuojamas naujosios Austrijos mokyklos mokslininkų požiūris į infliacijos žalą visuomenei ir poveikį šalies pinigų sistemai bei ekonomikai.

Reikšminiai žodžiai: infliacija, keinsizmas, neokeinsizmas, monetarizmas, naujoji Austrijos mokykla.

Įvadas

Infliacijos atsiradimas yra siejamas su dar Senovės Romoje nuvertintomis auksinėmis ir sidabrinėmis monetomis bei dėl to atsiradusia nedidele infliacija. Infliacijos terminas pirmą kartą buvo pavartotas JAV pilietinio karo metais (1861–1865 m.), kai į apyvartą buvo išleista gausybė popierinių pinigų.

Infliacija yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių ekonomikos augimą, verslo efektyvumą ir veiksmingumą, kartu paliečiantis kiekvieną žmogų ir jo gerovę, nes visas mūsų gyvenimas aprūpinamas per prekinis piniginius sandorius. Infliacija yra vienas svarbiausių kiekvienos šalies ūkio rodiklių. Kartu su produkcijos gamybos apimtimi ir nedarbo lygiu ji parodo šalies ekonominį stabilumą ir socialinę gerovę – būtinas sąlygas ilgalaikiai socialiai orientuotai ekonomikos plėtrai.

Keičiantis visuomenei, veikiant globalizacijai, vykstant spartiems technologiniams pokyčiams, pasireiškiant ekonominiams šokams, požiūris į infliaciją, jos priežastis, keliamas grėsmės ir galimas mažinimo priemonės taip pat kito, tačiau daugelį metų politikos ir ekonomikos mokslo atstovams išliko aktualūs infliacijos problemų sprendimų klausimai. Infliacijos problemų sprendimo priemonės siūlo įvairios ekonominės minties ekonomistai. Siūlomos priemonės priklauso nuo ekonomistų požiūrio į infliaciją, kuris, keičiantis laikmečiui, taip pat kito. Remiantis šia ir kita informacija, galima formuoti straipsnio **problemą**: koks yra ekonomistų požiūris į infliaciją ir kaip jis kito ekonominės istorijos kontekste.

Straipsnio **objektas** – infliacija ekonomikos teorijose.

Straipsnio **tikslas** – išanalizuoti ekonomistų požiūrį į infliaciją šiuolaikinėse ekonomikos teorijose.

Straipsnio **uždaviniai**:

1. Apibendrinti požiūrį į infliaciją keinsistinėje ir neokeinsistinėje ekonomikos teorijoje.
2. Išanalizuoti monetarizmo atstovų idėjas apie infliaciją.
3. Apibendrinti naujosios austrų teorijos požiūrį į infliaciją.

Metodai: mokslinės ekonominės literatūros analizė ir sintezė, apibendrinimas.

Infliacija J. M. Keynes ekonomikoje

Didžioji ekonominė depresija tapo iššūkiu klasikinei ir neoklasikinei ekonomikos teorijoms, parodydama jų trūkumus, aiškinant ekonominio sunkmečio situaciją. Viena iš didžiausių visų laikų ekonominių krizių reikalavo kitokio požiūrio į ekonomiką, kurį 1936 m. pasiūlė J. M. Keynes darbe „Bendroji užimtumo, palūkanų ir pinigų teorija“. Keinsistinės teorijos tikslas – parengti priemonės, kaip ekonomiką išvesti iš ilgalaikės depresijos būklės. Keynes atmetė trijų skirtingų rinkų – darbo, prekių ir pinigų – atsietą nagrinėjimą, apibūdino makroekonomiką kaip atskirą ekonominės teorijos elementą (Martišius, 2005). Pagrindinės jo teorijos išvados: neegzistuoja automatinis ekonomikos saugos mechanizmas, t. y. rinkos mechanizmas, arba A. Smith vadinama „nematoma ranka“ ekonominio sunkmečio laikotarpiu nepadedą ekonomikai grįžti į pusiausvyros būseną; ekonomikos klestėjimas priklauso nuo investicijų (White, 2012).

Požiūris į infliaciją įvairiais laikotarpiais buvo nevienodas. Iki 1936 m. dominavo tezė, kad infliacija yra išimtinai destruktivi jėga. Šią tezę paneigė J. M. Keynes, kuris teigė, kad infliacija

yra milžiniškas pozityvus potencialas, nes, jai esant, nuvertėja pinigai ir kaupimas darosi betikslis, skatinamas vartojimas ir kartu ekonomikos augimas. Nesant infliacijai, kaupiami pinigai, jie įšaldomi ir, susidarius tam tikroms aplinkybėms, gali sukelti ekonominę krizę.

Keinsistai pripažįsta, kad ilgai trunkanti infliacija neįmanoma be vis augančios pinigų pasiūlos, bet jie mato kitą laikino ir staigaus kainų lygio šoktelėjimo priežastį, kai visuminės paklausos kreivė persikelia dėl privataus arba valstybinio sektoriaus išlaidų funkcijos padidėjimo, t. y. dėl vartojimo, investicijų, eksporto ar vyriausybės išlaidų išaugimo. Padidėjus infliacijai, bankui iškyla dilema: padidinti pinigų pasiūlą ir, taip išvengiant gamybos apimčių sumažėjimo, užtikrinti naują infliacijos etapą, ar nekeisti pinigų pasiūlos, priverčiant infliaciją sumažėti nedarbo padidėjimo sąskaita.

Keynes manė, kad visuminę paklausą reikia palaikyti pakankamai didelę, kad būtų išvengta per mažo užimtumo, bet ne per didelę, kad nesusidarytų perteklinė darbo jėgos paklausa (per didelis užimtumas) ir infliacija (McConnell, Brue, Flynn, 2008).

Keinsistai propagavo visuminės paklausos skatinimą ir visiško užimtumo siekimą valstybei vykdant makroekonominės intervencijas. Keinsistai buvo išorinio poveikio priemonių šalininkai bei stabilizavimo tikslais siūlė naudoti visą rinkinį fiskalinės ir monetarinės politikos priemonių. Jie teigė, kad vyriausybė, įsikišdama ir savo išlaidomis didindama visuminę paklausą, gali paskatinti ekonomikos augimą, nes sumažėjusi paklausa yra ekonomikos nuosmukio priežastis. Keinsistai yra vienkartinę vyriausybės akcijų ūkio raidai stabilizuoti šalininkai. Jų nuomone, vyriausybės intervencija į rinkos ūkio gyvenimą daroma tada, kai tame ūkyje jau įvyko didelių sutrikimų (pakilo nedarbas ar įsibėgėjo infliacija dėl nelauktų visuminės paklausos pokyčių) (McConnell ir kt., 2008).

Neokeinsizmo požiūris į infliaciją

Neokeinsizmas – ekonomikos teorija, palaikanti Keynes teiginius ir juos pagrindžianti bei papildanti naujomis keliamomis teorijomis. Neokeinsizmo teorijos, tęsdamos Keynes tradiciją, remiasi makroekonominiais ir kiekybiniais modeliais, agreguotų rodiklių analize, psichologiniu metodu, pripažįsta kiekybinių proporcijų pokyčius nacionalinių pajamų paskirstyme dinamikos sąlygomis (Martišius, 2005).

Pagrindiniai neokeinsistų teiginiai yra šie (Snowdon, 2002):

- Tiek monetarinė, tiek fiskalinė politika veikia bendrąją paklausą.
- Monetarinė politika turi būti nukreipta į žemos ir stabilios infliacijos palaikymą.
- Kainos ir atlyginimai nėra visiškai elastingi, todėl pokyčiai bendroje paklausoje daro įtaką realiems kintamiesiems – nedarbui ir BVP.
- Trumpas laikotarpis yra pakankamai ilgas, todėl reikia į jį atkreipti dėmesį.
- Neokeinsistai palaiko aktyvią ekonominio stabilumo politiką, kuri skirta sumažinti bendrąjį nestabilumą, tačiau ekonominio stabilumo politika turi turėti tam tikras ribas.
- Ekonominių subjektų lūkesčiai yra svarbūs, formuojant monetarinę bei fiskalinę politiką.

Neokeinsizmo atstovas **H. R. F. Harrod** remiasi keinsistų palūkanų likvidumo preferencijos teorija. Jis teigia, kad reali norma bus paveikta infliacijos, bet nominali norma gali būti ir nepaveikta. Remiantis likvidumo preferencijos teorija, nominali palūkanų norma yra nustatoma pagal pinigų pasiūlą ir paklausą. Harrod teigia, kad infliacinių lūkesčių padidėjimas sumažins realias palūkanų normas. Likvidumo preferencijos teorijoje reali norma nustato infliacijos paveiktą obligacijų grąžą. Numatomos infliacijos lygio kilimas mažina investuotojų realią grąžą. Tuo metu nominali grąžos norma lieka nepakitusi, o reali norma yra suformuota kylančių kainų lūkesčių (Rose, 1983).

Pripažindami, kad infliaciją gali sukelti ir bendrosios pasiūlos šuolis, dauguma neokeinsistų sutinka, kad pagrindinė infliacijos priežastis yra bendrosios paklausos pokyčiai. Padidėjus bendrajai paklausai, pakyla kainų lygis, susidaro „infliacinis deficitas“. Tuomet, kylant kainoms, mažėja pinigų pasiūla, didėja palūkanų normos, dėl ko mažėja investicijos ir paklausa. Kai kurie ekonomistai tvirtina, kad, didėjant infliacijai, realūs atlyginimai mažėja, todėl darbuotojai gali pradėti reikalauti didinti atlyginimus ir „infliacinis deficitas“ vėl gali susidaryti. Realios pinigų vertės mažėjimas didina nedarbą, mažėja realūs atlyginimai (Snowdon, 2002).

Neokeinsistai pateikia infliacijos formulę:

$$G_p = g_D - g_Y \quad (1)$$

kur: G_p – infliacijos lygis,
 g_D – nominalus paklausos augimas,
 g_Y – nominalus pasiūlos augimas.

Neokeinsistų nuomone, infliacijos lūkesčiai skatina gyventojus pinigus keisti į kapitalą. Padidėjus kapitalo paklausai, kyla kainos, mažėja vartojimas, tuo pačiu sumažėja kapitalo grąžos lūkesčiai ir tai vėl skatina investicijas.

Santykis tarp infliacijos lūkesčių ir atlyginimų atsispindi derybose dėl darbo užmokesčio. Jei darbuotojai tikisi, kad infliacija didės, jie reikalauja didesnių nominalių atlyginimų. Nedarbo lygio mažėjimas, kylant nominaliems atlyginimams, skatina infliacijos didėjimą. Trumpuoju laikotarpiu galima suderinti nedarbą ir infliacijos lygį. Ilguoju laikotarpiu lūkesčiai yra daug lankstesni, nedarbo lygio mažėjimas vėl padidins infliaciją, tačiau toks infliacijos padidėjimas bus veikiamas dar didesnių infliacijos lūkesčių. Taigi, ilgame laikotarpyje Phillips kreivė tampa dar statesnė (Mankiw, Romer, 1991).

Investicijų teorijos pradininkas J. Tobin papildo neokeinsistų teiginius pateikdamas nuomonę, kad kai kuriose ūkio šakose, kur nedarbo lygis yra aukštas, infliacijos lūkesčiai neskatina nominalaus atlyginimo augimo. Darbuotojai supranta, kad juos gali lengvai pakeisti kitais darbuotojais, todėl nenori rizikuoti darbo vieta, reikalaudami aukštesnio atlyginimo, dėl to turi susitaikyti su realaus atlyginimo mažėjimu.

Monetarinė politika veikia darbo lygį ir gamybą trumpuoju laikotarpiu, nes kainos lėtai reaguoja į pokyčius pinigų pasiūloje. Taigi, jei pinigų pasiūla krenta, gyventojai išleidžia mažiau pinigų, todėl prekių paklausa sumažėja. Kainos ir atlyginimai nėra elastingi, todėl staigiai nekrenta, sumažėjusi bendroji paklausa sukelia gamybos mažėjimą ir padidina nedarbo lygį, mažindama infliaciją. Neokeinsistų teigimu, kainos yra neelastingos, nes kainų keitimas yra brangus procesas. Norėdamos pakeisti kainas, įmonės turi išspausdinti naujus katalogus pirkėjams, išdalinti naujus kainoraščius pardavėjams ir pan. Šios išlaidos vadinamos „menu“ keitimo kaštais, kurie patiriami, kai dažnai reikia keisti prekės / paslaugos reklaminę medžiagą. „Menu“ keitimo kaštai skatina įmones kainas keisti ne nuolat, o protarpiais. Nors šie kaštai kiekvienai įmonei yra santykinai maži, tačiau bendras jų poveikis ekonomikoje yra gana reikšmingas. Be to, kainų keitimas sukelia išorinius, rinkos kainoje neatsispindinčius poveikius. Pavyzdžiui, vienai įmonei sumažinus kainas, naudą gauna kitos įmonės, nes mažėja bendras vidutinis kainų lygis ir didėja realios pajamos. Padidėjusios realios pajamos kelia visų įmonių prekių bei paslaugų paklausą. Šis makroekonominis kainų pokyčio poveikis kitų įmonių prekėms bei paslaugoms vadinamas „bendros paklausos išoriniu poveikiu“ (Mankiw, 2003).

Maži „menu“ keitimo kaštai yra neelastingi, o šis neelastingumas daug kainuoja visuomenei. Dažniausiai įmonės nesidomi jų sprendimų poveikiu kitoms įmonėms, todėl, nenorėdamos patirti „menu“ keitimo kaštų, įmonės nėra linkusios mažinti kainas, nors kainų sumažėjimas yra socialiai pageidautinas. Neelastingos kainos yra žalingos ekonomikai, tačiau optimalios tiems, kas jas nustato, t. y. įmonėms (Mankiw, 2003).

Siūlydami infliacijos mažinimo metodus, neokeinsistai taiko modelį, kuriame monetarinė politika veikia ekonomiką trumpuoju laikotarpiu. Taip pat šiame modelyje atsižvelgiama į tai, kad ekonominis elgesys priklauso nuo monetarinės politikos priemonių lūkesčių. Didėjantys tikėtinos gamybos apimčių lūkesčiai kelia dabartinį gamybos lygį, nes individų didesnio vartojimo ateityje lūkesčiai skatina juos vartoti daugiau šiandien, ir tai didina gamybos apimtį. Tačiau neokeinsistų siūlomame modelyje infliacija priklauso tik nuo dabartinių bei ateityje tikėtinų ekonominių sąlygų (Clarida, Gali, Gertler, 1999).

Neokeinsistų nuomone, centrinių bankų vykdoma politika turėtų būti tokia: kai infliacijos lygis yra aukštesnis, reikia padidinti palūkanų normą ir sumažinti paklausą; kai infliacija per žema, palūkanų normą reikėtų sumažinti. Didėjant tikėtinos infliacijos lūkesčiams, centrinis bankas turėtų padidinti nominalią palūkanų normą tiek, kad padidėtų ir reali palūkanų norma. Kitaip tariant, optimaliai kontroliuojant nominalią palūkanų normą, tikėtinos infliacijos koeficientas turėtų viršyti vienetą (Clarida ir kt., 1999).

Infliacija monetarizmo teorijoje

Monetarizmo teorija atsirado kaip tiesioginė reakcija į Keynes ekonomikos teoriją, kaip Keynes makroekonominės teorijos alternatyva. Monetaristų išsakytos idėjos yra priešingos keinsizmo teorijai. XX a. šeštajame dešimtmetyje Keynes ekonomikos teorija ėmė nebepasiteisinti. Valstybės kišimasis į ekonomiką lėmė šalių nacionalinių biudžetų augimą. Ankstesnį jų pajamų ir išlaidų balansą pakeitė biudžeto deficitas, tai sąlygojo audringus infliacinius procesus.

Pagrindiniai monetaristų teiginiai yra šie:

- rinka susireguliuoja pati;
- ekonomika pati nustato gamybos ir užimtumo lygį;
- pinigų kiekis – kainų kilimo ir ūkinės konjunktūros pasikeitimų priežastis;
- pagrindinė ekonomikos problema – infliacija;
- būtina stabili pinigų politika;
- biudžeto deficitas – infliacijos priežastis;
- ekonominės pusiausvyros teorija svarbesnė nei ekonomikos augimo teorija (Martišius,

2005).

Apibendrinant galima teigti, kad monetarizmas – pinigų paklausos teorija. Jos šalininkų nuomone, pinigų apyvartos kontroliavimas – pagrindinis būdas ūkinei pusiausvyrai atkurti.

Monetaristų požiūris į infliaciją susiformavo kaip atsakas į Keynes siūlomą ekonomikos bei infliacijos valdymo politiką. Pasak monetaristų, infliacija yra tiktai pinigų reiškinys. Jie pagrindė faktą, kad infliacija susijusi su prekių ir pinigų rinkose vykstančiomis deformacijomis, kurios, lyginti su bendrąja pasiūla, sąlygoja nuolatinį bendrosios paklausos perviršį.

M. Friedman (1912–2006), kaip pagrindinis monetaristų atstovas, teigė, kad svarbiausias faktas yra tai, kad infliacija visur ir visada buvo pinigų fenomenas, kylantis dėl nekvalifikuoto valstybės kišimosi į ekonomikos procesus. Infliacijos priežastis – pinigų masės perteklius, kada mažai prekių ir daug pinigų, t. y. jis įžvelgė glaudų ir tvirtą ryšį tarp infliacijos ir pinigų pasiūlos. Pinigų paklausos pokyčiai paprastai atsiranda kaip reakcija į procesus, vykstančius visuomenėje, į rinkos situaciją, pasikeitimus ekonominėje politikoje. Kitais žodžiais tariant, infliacija susijusi su lūkesčiais, su viltimis, kaip situacija susiklostys ateityje. Friedman teigė, kad infliacija gali būti pažabojama, reguliuojant į apyvartą išleidžiamų pinigų kiekį. Jis buvo įsitikinęs, kad sąryšis tarp pinigų kiekio ir kainų yra priežastinis, o ne atsitiktinis, nepripažino fiskalinės politikos kaip paklausos valdymo priemonės ir teigė, kad vyriausybės vaidmuo, valdant ekonomiką, turi būti griežtai apribotas. Friedman taip pat pasisakė prieš vyriausybės kišimąsi į valiutų rinkas ir palaikė lanksčių valiutos kursų taikymą (Laumenskaitė, 2006).

Monetaristai skiria dvi infliacijos rūšis:

- laukiamą (normalią arba prognozuojamą), kai valstybė iš anksto informuoja gyventojus ir verslo subjektus apie numatomą, tačiau nedidelį kainų kilimą, kad vartotojai ir gamintojai galėtų prisitaikyti;

- nenumatytą, neatitinkančią ekonominio proceso dalyvių lūkesčių ir prognozių, t. y. ši infliacijos rūšis negali būti ūkio subjektų prognozuojama ir žymiai aplenkia numatomus jos augimo tempus (McConnell ir kt., 2008).

Nenumatyta infliacija skatina nedarbą. Jei trumpuoju laikotarpiu yra atvirkštinis ryšys tarp infliacijos ir nedarbo, tai ilguoju laikotarpiu toks ryšys išnyksta. Nuolatinis visuminės paklausos skatinimas pinigų politika sukelia vis sparčiau didėjančią infliaciją. Kartu su kainų augimu didėja ir bedarbių skaičius. Todėl teoriniu požiūriu, norint sumažinti ar netgi „išnaikinti“ infliaciją, reikėtų sumažinti valstybės biudžeto deficitą, apriboti profsajungų spaudimą, sumažinti valstybės išlaidas ir lėšas, skirtas visiško užimtumo palaikymui, nes visos tos priemonės tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su papildoma pinigų emisija.

Monetarizmo šalininkų nuomone, kainų lygio kitimas visur ir visada turi monetarines priežastis, t. y. infliaciją sukelia pinigų pasiūlos perteklius, jų manymu, pertekliaus infliacija neįmanoma. Monetaristų požiūriu tiek užimtumas, tiek kainų lygio stabilumas turi būti užtikrinamas, kuriant ir išsaugant stabilią aplinką laisvam rinkos ūkiui veikti. Tai padaryti labai sunku, nes vieno agreguoto dydžio stabilumas neretai įgyvendinamas tik pakeitus kitą agreguotą dydį. Tarkim, valstybė, siekdama netrikdyti rinkos ūkio funkcionavimo, stengiasi nuolat turėti subalansuotą biudžetą. Kadangi nacionalinio produkto gamyba nėra stabili (yra cikliška), keisis ir biudžeto pajamos, gaunamos mokesčiais. Valstybė negali kasmet keisti mokesčių normų, nes tai dezorganizuotų ūkį. Vadinasi, biudžeto subalansavimo labui jai teks keisti biudžeto išlaidų apimtį. Vyriausybės išlaidų svyravimas destabilizuoja, kelia netikrumą ūkyje. Laisvas rinkos ūkis turi būti tikras, kad stabilūs bus tiek apmokestinimas, tiek vyriausybės prekių ir paslaugų paklausa. Išėjis – išlaikant stabilų apmokestinimą ir vyriausybės išlaidų ar jų dalies dydį, biudžetas balansuojamas viso ciklo mastu, o ne kasmet (Boumol, Blinder, 1985).

Monetarinės ekonomikos mokslo krypties atstovai sutelkė dėmesį į antiinfliacinių priemonių bloką, kuris leistų didinti bendrąją pasiūlą ir nereikalautų papildomų investicijų, o poveikio rezultatai būtų gaunami, praėjus ilgesniam laikotarpiui. Šis priemonių rinkinys buvo pavadintas „strateginių priemonių bloku“ ir apėmė tokius teiginius:

- esant infliacijai, būtina parduoti viską, ką įmanoma parduoti (išteklius, inovacijas ir t. t.);
- aktyviai kovoti su monopolizmu, teikiant visokeriopą pagalbą mažajam ir vidutiniam verslui, remti rinkos liberalizaciją;

- šalyje, kur valstybiniam sektoriui priklauso didelė dalis ūkio objektų, būtina vykdyti „protingą“ privatizaciją.

Šio bloko pagrindą sudaro trys priemonės, skirtos bendrajai paklausai mažinti:

- konfiskacinio tipo pinigų reforma, siekiant sumažinti visuomenės turimą pinigų kiekį. Friedman nuomone, tai pati svarbiausia priemonė, kovojant su infliacija;

- santaupų įšaldymas jų likvidumui sumažinti, taip pat nekilnojamojo turto, brangenybių, antikvarinių dirbinių pirkimų skatinimas, siekiant išvengti nereikalingo santaupų spaudimo vartojimo rinkai (ne tokia radikali priemonė);

- biudžeto deficito mažinimas, ribojant didelės apimties socialines programas; dotacijų ir neefektyvios gamybos nutraukimas.

Be to, priešingai keinsizmo teorijai, pasisakančiai už pigiņu kreditu suteikimā, monetaristai siūlo:

- nepriklausomai nuo ekonomikos būsenos, kovai su infliacija įvesti brangius kreditus, kurie bus nepasiekiami neefektyviai dirbančioms įmonėms, ir tai sukels jų bankrotą;
- brangus kreditas leis rinkoje iškilti stipriems gamintojams, kuriuos būtina skatinti lengvatine mokesčių sistema. Tokiu būdu jie užpildys rinką ir nulems kainų mažėjimą.

Būtina paminėti, kad minėtos priemonės susijusios su visuomenės gyvenimo lygio nuosmukiu ir gali būti efektyvios tik ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse (Balvočiūtė, 2007).

Daugeliui pasaulio šalių, kurioms būdinga nuolatinė ilgalaikė infliacija, vis aktualesne infliacijos priežastimi tampa **infliacijos lūkesčiai**. Tokia infliacijos priežastis aiškinama, remiantis adaptuotų ir racionalių lūkesčių teorijomis.

Racionalių lūkesčių koncepcijos žymiausias atstovas **R. E. Lucas** (g. 1937) teigė, kad, priimant ekonominės politikos sprendimus, labai svarbu atsižvelgti į ekonominių subjektų lūkesčius. Jacobson, Obermiller (1990) teigimu, vartotojo lūkesčiai dėl kainos gali būti „žiūrintys atgal“ ir „žiūrintys į priekį“. Vieni individai formuoja lūkesčius, remdamiesi praeities ir dabartinėmis rinkos kainomis („žiūrintys atgal“ individai). Monetarinės ekonomikos teorijoje dominuoja individai „žiūrintys į priekį“. Toks vartotojas įvertina dabartinio pirkimo kaštus ir naudą bei lygina juos su pirkimo ateityje vertėmis. Remiantis šiuo požiūriu, vartotojas pirs tuomet, kai manys, kad maksimizuoja naudą, gaunamą iš pirkimo. Taigi, jei individas tikisi, kad ateityje kainos augs, dabartinis pirkimas jam atrodo patraukliau. Ir atvirkščiai, jei tikisi, kad kainos kris, greičiausiai atidės pirkimą.

Ūkio subjektai neturi informacijos ir negali atskirti, ar kainos kyla dėl jų produkcijos paklausos augimo, ar dėl kainų lygio kilimo, atsirandančio dėl pinigų pasiūlos padidėjimo. Kainų kilimas gali skatinti gamintojus didinti gamybos apimtis. Dėl šios priežasties atsiranda teigiama užimtumo ir infliacijos koreliacija. Taip pat koreliacijos tarp užimtumo ir infliacijos tendenciją galime stebėti atlyginimo nustatymo procese. Sudarant darbo sutartis, artimiausiam periodui nustatomas toks atlyginimas, kuris kompensuotų to periodo metu numatytą infliaciją. Jei reali infliacija tampa didesnė nei numatytoji, realus atlyginimas sumažėja. Mažėjant realiai darbo jėgos kainai, didėja jos paklausa, todėl mažėja nedarbas. Tačiau bandymas išnaudoti šį santykį ilgame laikotarpyje ir tokiu būdu mažinti nedarbą neduotų naudos, be to, stipriai išaugtų infliacija, nes ekonominiai subjektai keistų savo lūkesčius, tikėtusi didesnės infliacijos ir tai atsispindėtų jų priimanuose sprendimuose dėl darbo užmokesčio (Lucas, Sargent, 1978).

Ilgą laiką ekonomikoje buvo laikomasi nuomonės, kad nedarbo lygis galėtų būti mažinamas didėjančios infliacijos sąskaita, t. y. jeigu politikai mažintų mokesčius arba paklausą skatinančias palūkanų normas. Šio požiūrio klaidingumą įrodė **E. S. Phelps** (g. 1933), praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje sukūręs naują nedarbo ir infliacijos teoriją, kuri parodė infliacijos lūkesčių svarbą ir darbo rinkos problemas, susijusias su informacijos trūkumu. Phelps pabrėžė, kad ne tik santaupų ir kapitalo susidarymo problema, bet taip pat ir infliacijos ir nedarbo balansas nulemia gyventojų gerovę. Phelps analizė buvo labai reikšminga ekonomikos teorijai ir makroekonomikos politikai (Kareivaitė, Lipskis, Rudytė, 2007).

Phelps pripažino, kad infliacija priklauso ne tik nuo nedarbo, bet ir nuo įmonių bei darbuotojų prognozių, lūkesčių, kad kainos ir darbo užmokesčiai didės. Jis suformulavo modelį, kuris tapo žinomas kaip „lūkesčiais papildyta Phillips kreivė“ (angl. *expectations augmented Phillips curve*) (žr. 2 formulę):

$$\pi = f(u) + \pi^e \quad (2),$$

kur: π – faktinis infliacijos lygis;

π^e – tikėtinas infliacijos lygis;

$f(u)$ – mažėjanti nedarbo u funkcija.

Ši lygtis rodo, kad faktinė infliacija priklauso tiek nuo nedarbo lygio, tiek nuo tikėtino infliacijos lygio. Esant tam tikram nedarbo lygiui, vienu procentiniu punktu padidėjus tikėtina infliacijai, faktinė infliacija padidėja vienu procentiniu punktu. Pusiausvyros nedarbo lygis apskaičiuojamas kaip lūkesčių pusiausvyros rezultatas, jeigu $\pi = \pi^e$; tai situacija, kai tarp dabartinės ir tikėtinės infliacijos galima lygybė. Kitaip tariant, pusiausvyros nedarbo lygis u^* yra tada, kai $f(u^*) = 0$. Jeigu lūkesčiai yra pagrįsti netolimos praeities infliacijos stebėjimais (vadinamieji adaptyvieji lūkesčiai), infliacija didės tol, kol $u < u^*$, o kai $u > u^*$, ji mažės. Tai dažniausiai vadinama „akceleracine hipoteze“ (accelerationist hypothesis). Terminas NAIRU (infliacijos nespartinantis nedarbo lygis) dažnai vartojamas kaip pusiausvyros nedarbo lygio sinonimas. Jis apibūdinamas kaip nedarbo lygis esant pastoviai infliacijai, t. y. kai nėra nei infliacijos, nei defliacijos akceleracijos (Nobelio 2006 m. ekonomikos mokslų premijos laureatai, 2007).

Nustatant kainas ir derinant atlyginimus, įmonės ir darbuotojai remiasi savo bendra nuomone dėl kainų ir atlyginimų kitimo. Ši hipotezė tapo svarbiausiu pagrindu vėlesniems

empiriniams tyrimams (darant išlygą, kad laukiamos infliacijos įtaka dabartinei infliacijai gali būti mažesnė esant žemam infliacijos lygiui).

Phelps iškėlė hipotezę, kad ilguoju laikotarpiu, kai faktinė infliacija atitinka tikėtiną infliaciją, nėra pusiausvyros tarp infliacijos ir nedarbo. Ilgojo laikotarpio nedarbas, vadinamasis pusiausvyros nedarbas, priklauso nuo to, kaip veikia darbo ir kitos rinkos. Pinigų ar bet kuri kita stabilizavimo politika gali sukelti tik trumpalaikius nedarbo lygio svyravimus, bet ilgojo laikotarpio nedarbo lygiui neturi įtakos. Pinigų ir fiskalinės politikos priemonėmis siekiant, kad nedarbo lygis būtų mažesnis už pusiausvyros nedarbo lygį, nuolat didėja infliacija.

Šiuo metu jau yra įtikinamų įrodymų, kad Phelps hipotezė buvo iš esmės teisinga. Atkreiptinas dėmesys, kad ji buvo iškelta tuo metu, kai turimi duomenys tokiai hipotezei prieštaravo. Tačiau praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio įvykiai, kai didelė infliacija sutapo su dideliu nedarbu, ją patvirtino (Nobelio 2006 m. ekonomikos mokslų premijos laureatai, 2007).

Phelps atlikta analizė rodo, kad stabilizavimo politika yra panaši į investicinius sprendimus, nes nuo dabartinės politikos priklauso ateities galimybės pasiekti mažą nedarbą ir mažą infliaciją. Tokia pinigų politikos perspektyva šiandien visuotinai priimtina. Dabartinių pinigų politikos tyrimų, o kartu ir išsamių diskusijų ekonominės politikos klausimais pagrindinė tema – trumpalaikių ekonominės veiklos pokyčių ir galimybių ateityje palaikyti žemą infliacijos ir nedarbo lygį derinimas. Phelps analizė iš esmės sudaro šiuolaikinės stabilizavimo politikos teorinį pagrindą (Nobelio 2006 m. ekonomikos mokslų premijos laureatai, 2007).

Naujosios Austrijos mokyklos požiūris į infliaciją

Naujosios Austrijos mokyklos atstovų F. A. Hayek (1899–1992), L. von Mises (1881–1973), M. Rothbard (1926–1995) mokslinių interesų ratas buvo platus: nagrinėti pinigų, infliacijos ir ekonominio ciklo klausimai (Martišius, 2005).

F. A. Hayek nuomone, būtina sustabdyti infliaciją, jei norima išlikti gyvybinga laisvų žmonių visuomenė. Hayek teigė, kad infliacija žalinga ne tik dėl poveikio skolininkų ir skolintojų interesams, kai skolininkai dėl infliacijos patiria nuostolį, o naudos gauna skolininkai, bet infliacija padaro nepatikimą buhalterinę apskaitą, nes ji rodo tariamą pelną ten, kur realaus pelno gali nebūti. Todėl verslininkai pelnu turi laikyti tik tai, kas lieka atsižvelgus į pinigų nuvertėjimo poveikį. Tačiau mokesčių inspekcija reikalauja mokėti mokesčius nuo viso pseudo-pelno. Toks apmokestinimas yra verslininko kapitalo dalies konfiskacija, o sparčios infliacijos sąlygomis padariniai gali būti labai rimti (White, 2012).

L. von Mises teigia, kad infliacija yra tada, kai valstybė padidina popierinių pinigų kiekį, tokio veiksmo rezultatas – piniginio vieneto perkamoji galia krinta ir taip kyla kainos. Jo nuomone, svarbiausias infliacijos padarinys, dėl kurio verslas iš pradžių jai pritaria, yra tai, kad produktų kainos pasirodo esančios aukštesnės nei buvo numatoma. Todėl kyla visuotinė euforija, atsiranda klaidingas visuotinio klestėjimo pojūtis. Tie, kurie nesant infliacijos turėtų didelius pelnus, dabar turi dar didesnius. Tie, kurie turėtų normalius pelnus, turi juos neįprastai didelius. Ir ne tik tos įmonės, kurios buvo ant bankroto slenksčio, bet ir kai kurios iš tų, kurios seniai turėjo bankrutuoti, išlieka versle dėl netikėto bumo. Paklausa pranoksta pasiūlą: viską galima parduoti ir kiekvienas gali tęsti tai, ką darė. Kai darbų yra daugiau nei norinčių dirbti, susiformuoja visiškas užimtumas. Tačiau visiškas užimtumas reikalauja ne tik infliacijos sąšos, bet infliacijos spartinimo. Infliacija turės tiesioginį poveikį tik tol, kol ji ar bent jos mastai nėra numatomi. Tačiau infliacijai kartą įsivažiavus, jos sąša tampa lūkesčių dalimi. Jeigu infliacija jau vyko tam tikrą laiką ir daugelis verslų tapo priklausomi nuo spartinamosios jos sąšos, tai susiklosto situacija, kai, nepaisant kylančių kainų, daugelis įmonių patiria nuostolius, o nedarbas didėja. Depresija kartu su kylančiomis kainomis yra tipiškas infliacijos tempo sumažinimo padarinys tada, kai ekonomika jau būna prisitaikiusi prie tam tikro infliacijos tempo. Taigi infliacija niekada negali duoti daugiau nei laikiną postūmį ekonomikai, ir ji ne tik neišvengiamai nustoja daryti šį skatinantį poveikį, bet visada palieka atidėliojamų korekcijų ir naujai daromų klaidų paveldą, kuris problemą tik apsunkina (Ebeling, 1996).

L. von Mises mokinys **M. N. Rothbard** infliaciją apibūdino kaip klastojimą. Jo nuomone, infliacijos metu sukuriama nauji „pinigai“, kurie nėra standartinis auksas ar sidabras, nors jie funkcionuoja panašiai. Valdžia iš prigimties yra infliacionistė, nes infliacija yra veiksmingas ir rafinuotas būdas valdžiai savintis visuomenės išteklius. Infliacija neduoda jokios bendros visuomeninės naudos; iš infliacijos vieni pasipelno, kiti patiria nuostolį. Nuostolį patiria tie, kuria gauna fiksuotas pajamas. Ypač nukenčia tie, kurie priklauso nuo fiksuotų piniginių kontraktų – kontraktų, sudarytų iki infliacinio kainų pakilimo (Rothbard, 2009).

Rothbard teigimu, infliacija vystosi keliomis fazėmis. Iš pradžių, kai kainos kyla (pirma fazė), žmonės atideda pirkimus ir laukia, kol kainos sumažės. Tokia nuostata kiek pristabdo kainų augimą ir dar labiau nuslepia infliaciją, nes dėl jos pinigų paklausa padidėja. Tęsiasi infliacijai, žmonės pradeda suprasti, kad kainos toliau kils dėl nesiliaujančios infliacijos. Vystosi antra infliacijos fazė – žmonės perka, nors kainos aukštos, ir tikisi, kad ateityje jos dar labiau

pakils. Šioje fazėje pinigų paklausa pradeda mažėti ir kainos pakyla dar daugiau nei padidėja pinigų pasiūla. Šioje fazėje iš valdžios pradedama reikalauti „sumažinti pinigų stygių“, atsiradusį dėl spartėjančio kainų kilimo; tad valdžia griebiasi dar didesnės infliacijos. Greitai šalis pasiekia „lūžio bumo“ (trečiąją) fazę, kai žmonės perka bet ką, kad tik atsikratytų pinigų. Tuomet pinigų pasiūla smarkiai didėja, jų paklausa labai smunka, o kainos pasiekia aukštumas. Gamyba smunka, nes žmonės vis daugiau savo laiko skiria paieškoms, kaip atsikratyti savo pinigų. Šalies pinigų sistema faktiškai žlunga ir ekonomika pereina prie kitų pinigų – prie kitų metalų ir užsienio valiutų, jeigu infliacija vykdoma vienoje šalyje, arba net grįžta prie natūrinių mainų. Pinigų sistemą išrinka infliacinis smūgis.

Ši hiperinfliacijos padėtis žinoma iš istorijos: ją rodo Prancūzijos revoliucijos „asignatų“ ir Amerikos revoliucijos „kontinentalų“ baigtis, ypač 1923 metų Vokietijos krizė, taip pat Kinijos ir kitų šalių valiutų krizės po Antrojo pasaulinio karo (Rothbard, 2009).

Išvados

1. Keinsistai propagavo visuminės paklausos skatinimą ir visiško užimtumo siekimą valstybei vykdant makroekonominės intervencijas. Jie buvo išorinio poveikio priemonių šalininkai bei stabilizavimo tikslais siūlė naudoti visą rinkinį fiskalinės ir monetarinės politikos priemonių. Neokeinsistai pagrindė J. M. Keynes teiginius bei juos papildė naujomis teorijomis. Neokeinsistai pripažino, kad infliaciją gali sukelti bendrosios pasiūlos šuolis, tačiau pagrindinę infliacijos priežastį jie nurodė bendrosios paklausos pokyčius. Neokeinsistų nuomone, monetarinė politika turi būti nukreipta į žemos ir stabilios infliacijos palaikymą. Siūlydami infliacijos mažinimo metodus, neokeinsistai taikė modelį, kuriame monetarinė politika veikia ekonomiką trumpuoju laikotarpiu.

2. Monetaristai infliaciją įvardijo, kaip pinigų fenomeną, kylantį dėl nekvalifikuoto valstybės kišimosi į ekonomikos procesus. Infliacijos priežastis – pinigų masės perteklius, kada mažai prekių ir daug pinigų, t. y. monetaristai įžvelgė glaudų ir tvirtą ryšį tarp infliacijos ir pinigų pasiūlos, todėl infliacija gali būti pažabojama reguliuojant į apyvertą išleidžiamų pinigų kiekį. Svarbus monetaristų indėlis – Phillips kreivės kritika ir natūralaus nedarbo lygio koncepcija. Natūralų nedarbo lygį jie apibūdino kaip nedarbo lygį, atitinkantį realias sąlygas, esančias darbo rinkoje. Monetaristai infliacijos lūkesčius aiškino remdamiesi adaptuotų ir racionalių lūkesčių teorijomis bei sukūrė modelį „lūkesčiais papildyta Phillips kreivė“.

3. Naujosios Austrijos mokyklos atstovai infliaciją laikė žalinga ne tik dėl poveikio skolininkų ir skolintojų interesams, kai skolintojai dėl infliacijos patiria nuostolį, o naudos gauna skolininkai, bet ir dėl to, kad infliacija padaro nepatikimą buhalterinę apskaitą, nes ji rodo tariamą pelną ten, kur realaus pelno gali nebūti. Šios mokyklos atstovai infliaciją įvardijo kaip klastojimą ir blogį; infliaciją, slepiamą įvairių kontrolės priemonių, kaip dar didesnį blogį, nes tokia infliacija reiškia realios rinkos ekonomikos baigtį.

INFLATION IN CONTEMPORARY ECONOMIC THEORIES

Inflation is one of the most important indicators of each country's economy. Along with the volume of production and the level of unemployment, it shows country's economic stability and social welfare. Changing society, influence of globalization, rapid technological changes and occurrence of economic shocks likewise changed the approach to inflation, its causes, raised risks and possible reduction measures, but for a number of years inflation's problems solving issues remained relevant for representatives of political and economic science. Economists of various economic approaches propose measures of solving inflation's problems. Proposed measures depend on economists' approach to inflation, which also changed over time.

This article provides a review of ideas concerning inflation provided by different contemporary economic ideologies. Summarized Keynesian and neo-Keynesian approaches to inflation, its causes, raised risks and possible inflation's reduction measures are provided. Monetarism representatives' works and ideas, which formed in response to J. M. Keynes proposed economy and inflation control policy, are presented. Also, here is analyzed the approach of scholars of the new Austrian school to inflationary damage to the society and its impact to country's monetary system and economy.

Key words: *inflation, Keynesian economics, neo-Keynesian economics, monetarism, the new Austrian school.*

Literatūra

1. Balvočiūtė R. (2007). *Ekonominės minties istorija*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
2. Boumol W. J., Blinder A. S. (1985). *Economics. Principles and policy*. N. Y.
3. Clarida R., Gali J., Gertler M. (1999). *The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective*. *Journal of Economic Literature*, 32, 1661–1707.
4. Ebeling R. M. (1996). *The Austrian Theory of the Trade Cycle and other essays*. Alabama: Ludwig von Mises Institute Auburn.

5. Jacobson R., Obermiller C. (1990). *The Formation of Expected Future Price: A Reference Price for Forward-Looking Consumers*. Journal of Consumer Research, Vol. 16, March.
6. Kareivaitė R., Lipskis V., Rudytė D. (2007). *Ryšio tarp infliacijos ir nedarbo tyrimas Baltijos valstybėse*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 1 (8), 134–142.
7. Laumenskaitė E. (2006). *Milton Friedman – įtakingasis XX a. monetaristas*. Pinigų studijos, 2, 93–99.
8. Lucas R., Sargent T. (1978). *After Keynesian macroeconomics. In After the Phillips Curve: Persistence of High Inflation and High Unemployment*. Boston: Federal Reserve of Boston.
9. Mankiw N. G. (2003). *New Keynesian Economics*. Prieiga per internetą 2015-04-22: <<http://www.econlib.org/Library/Enc/NewKeynesianEconomics.html>>.
10. Mankiw N. G., Romer D. (1991). *New Keynesian Economics*. 2 vols. Cambridge: MIT Press.
11. Martišius A. M. (2005). *Ekonominių teorijų raida 1870–1970 metais*. Pinigų studijos, 2, 47–57.
12. McConnell B., Brue S., Flynn S. (2008). *Economics: Principles, Problems and Policies*. Boston: McGraw-Hill.
13. *Nobelio 2006 m. ekonomikos mokslų premijos laureatai*. (2007). Pinigų studijos, 2, 71–87.
14. Rose P. (1983). *Money and Capital Markets*. Chicago: Irwin.
15. Rothbard M. N. (2009). *Ką valdžia padarė su mūsų pinigais?* Lietuvos laisvosios rinkos institutas.
16. Snowdon B. (2002). *Conversations on growth, stability and trade – An historical perspective*. Cheltenham: Edward Elgar.
17. White L. H. (2012). *The Clash of Economic Ideas: The Great Policy Debates and Experiments of the Last Hundred Years*. Cambridge University Press.

Įteikta: 2014 m. rugsėjo 30 d.

Priimta publikuoti: 2015 m. gegužės 25 d.